

“KASSANDRA DAMGASI” VE “DÜNYANIN SONUNDAYIZ” ESERLERİNDE KIYAMET TEMSİLLERİ

APOCALYPTIC REPRESENTATIONS IN “KASSANDRA DAMGASI” AND “THE BOOK OF
JOAN”

Ülfet DAĞ*

Öz

“Kassandra Damgası” ve “Dünyanın Sonundayız” eserlerini apokaliptik bağlamda karşılaştırmalı bir şekilde ele aldığımız bu çalışmada iki ana tema odak noktasıdır. İlk teorik ve kavramsal olarak kıyametin anlamları ve edebiyat tarihi içindeki yeri konumlandırılmıştır. İkincil olarak kıyamete dair çağdaş söylemlerin söz konusu eserlerden hareketle metinsel örneklenmesi ve analizi yapılmıştır. Eserlerdeki kıyamet düşüncesinin izleri sürülmüş ve evrimi değerlendirilmiştir. İki eserde kıyamete dair görünümün düzen krizi ve şiddetten hareketle ele alınmıştır. Her iki dünyada da düzenin bozulması, doğa ve sosyal yapının çökmesiyle isyanın başlaması söz konusudur. Bu kurgusal şiddetle, ayaklanma, devrim ve terörizmden oluşan bir dünya algısı yansıtılmaktadır. İki eserdeki kıyamet kurgusunda düzen krizi olağanüstü bir durum yaratırken insanların özgürlüğünün kalıcı olarak askıya alınması, egemen bir gücün ortaya çıkması ve bu gücün düzeni yeniden sağlamak için her türlü eylemi mübah görmesi işlenmektedir. Demokrasi yerine diktatörlük, özgür birey yerine konformist birey, hukuk yerine yargısız infazın yerini alan normlar silsilesinin oluşturduğu sona giden bir Dünya kurgulanmıştır.

Anahtar Kelime: Kıyamet, Ekoloji, Savaş, İktidar mücadelesi.

Abstract

Two main themes are the focus of this study, in which we examine “Kassandra Damgası” and “The Book of Joan” in an apocalyptic context comparatively. Firstly, the meanings of the apocalypse and their location in literary history are situated theoretically and conceptually. Secondly, textual sampling and analysis of contemporary discourses on the apocalypse have been made with reference to the works. The traces of apocalyptic thought have been traced and the evolution of apocalyptic thought has been evaluated in works. In two works, apocalyptic views are handled through the crisis of order and violence. With the disruption of order, nature and social structure collapse and rebellion begins in both worlds. With this fictional violence, a world perception consisting of uprising, revolution and terrorism is reflected. While the crisis of order creates an extraordinary situation in the apocalyptic fiction of the two works, the permanent suspension of people's freedom, the emergence of a sovereign power and the permissibility of any kind of action in order to restore order are all discussed. Dictatorship instead of democracy, conformist individual instead of free individual, a world coming to an end formed by a set of norms that replace law with extrajudicial execution are fictionalised.

Keywords: apocalypse, ecology, war, the struggle for power.

GİRİŞ

Dünyanın sonu ya da kıyamet düşüncesi insanlığın dünyanın geleceğine yönelik korkularını ve endişelerini yansıtır. Dünya’da gerçekleşen teknolojik gelişmeler her ne kadar bu fikri ötelese de yaşanan savaşlar ve yıkımlar Dünya’nın olası geleceği hakkında karamsar ve olumsuz düşüncelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dünyanın sonu ya da kıyamet düşüncesi bazı mitlerde, dinlerde ve edebî metinlerde yer alan bir konudur. Linsley’in aktardığına göre (2019) Yunanca “apokaluptein”¹, “ortaya çıkarmak” sözcüğünden türetilen kıyamet kelimesi, açma, vahiy ve İncil’in son bölümü anlamlarına gelmektedir. Yaygın şekilde kıyamet olarak düşündüğümüz paradigma öncelikle vahye dayanmaktadır (s. 6). Gibson’ın (2020) “bir dönüm, bir kırılma noktası, ciddi bir tehlike anı, son değil son derece trajik olan bir son” (s.213) şeklinde tanımladığı kıyameti, Cook (2003) birkaç farklı alana uyarlamıştır. Bunlar; bir tür olarak edebiyat, bir dünya görüşü olarak belirli bir dinî hayal gücü ve bir toplum içinde belirli bir grup için dünyanın sonuna dair bir inanıştır (s. 22). Sonuncunun eskatoloji mitlerini² işaret ettiğini söyleyebiliriz. Diğer mitler olmuş olanları ele alırken, eskatoloji mitleri geleceğe dönük kehanetleri içerir. Cook (2003) bu bağlamda kıyametin bir anlatı olarak amacının eskatolojik olaylara başvurarak günümüz olaylarına ışık tutmak olduğunu dile getirir ve böylelikle vahiy edebiyatı olduğunun altını çizer (s. 32). Kıyamet genel olarak bir anlatı çerçevesinde bir vahiy edebiyatı türünü ifade eder. Collins’e göre (1984) bu vahiy edebiyatı eskatolojik kurtuluşu tasavvur ettiği için zamansal, başka bir doğaüstü dünyayı içerdiği için uzamsaldır (s.4).

Doyle’e göre (2015) kıyamet kelimesi edebiyatta yeni bir dünyanın veya gerçeğin ortaya çıkmasından önce gelen felaketin tasarlandığı bir anlatıdır. Tarihsel olarak kıyamet, dinî ve laik inanç sistemlerinin, edebî türlerin, tarihsel hareketlerin ve sosyo-politik retorik tarzlarının yanı sıra bunlardan türetilen ve bunlarla ilgili mecazların ve sembollerin bütünüdür (s. 99-100). Jabarouti ve Hardev (2014) türe yönelik gelenekleri belirlemek ve kodlamak için 1832’de Friedrich Lücke’nin bir çalışma girişiminde bulunduğunu belirtirler. İlk olarak bu edebî türün özellikleri belirlenememiştir çünkü hiçbir metnin bu özelliklerin tümünü temsil etmediği dile getirilmiştir. İkinci olarak edebî özellikleri veya bir düşünce sistemi olarak kıyameti ayırt etmenin zorluğuna değinilmiştir. Bununla birlikte ikisini harmanlayan bir yaklaşım, eski ve yeni kıyamet metinlerinde kullanılan başlıca edebî tekniklerin belirlenmesine katkıda

---

¹ Bu sözcüğün Yunancası “ἀποκαλύπτειν” şeklindedir. Latin harflerine dönüştürülmüş şekli “apokalyptein” dir. Batılı kaynaklarda yazım farklılığı olabilmektedir.

² Dünyanın sonunu anlatan mitlerdir.

bulunmuştur (s. 445-446). Zimbaro (1996), kıyamet edebiyatının başlangıcı yaklaşık iki bin yıl öncesine kadar gitmesine rağmen, modern edebiyatla birlikte önemli bir canlanma yaşadığını, özellikle nükleer güç, modern yaşam, teknolojinin ilerlemesi nedeniyle kıyamet edebiyatının tematik bileşenleri hem ana akım çevrede hem de bilim kurgu türündeki daha yaratıcı eserlerde gelişmeye devam ettiğini dile getirir (s. 20). Kıyamet temsillerini incelemeye yönelik bu çalışmada kıyamet kurgusunu açıklamak yol gösterici olacaktır.

1. Kıyamet kurgusu

Kıyamet kurgusu, nükleer savaş, doğaüstü olaylar, iklim değişikliği, salgın, kaynakların tükenmesi gibi bir dizi felaket ve yıkım nedeniyle Dünya'yı sona götüren bir zaman dilimini konu edinen bir türdür. Skult (2015) kıyamet kurgusunun mimetik ve fantastik kurgudan ayırt edilmesi gerektiğini vurgular. Mimetik kurgu, gerçek dünyanın yeniden üretimlerine yönelirken; fantastik kurgu gerçek dünyayla bir ilişki içinde var olan ve bu dünyayı yıkıcı bir şekilde etkilemeyen kaçış dünyalarının yaratılmasıyla ilgilenir. Kıyamet kurgusu, gerçek düzeyde inanılır bir ilişki içinde var olan diğer dünyaların yaratılmasıyla ilgilenir. Bu Dünyalar, gerçek Dünya ile ilişkilendirilir ve böylece okurun kafasında gerçek dünyanın metaforik bir yıkımı gösterilir. Dünya, kıyamette yok edilen ve kıyamet sonrasında farklılaşmış mekân değildir: o bizim dünyamızdır. Ama bu yıkımda olmayan her şey yazar tarafından görüntülenen, adlandırılan, yerleştirilen, okurun zihninde bir tür ontolojik boşluk hâline gelir (s.106-107). Yani burada asla gerçekleşmeyen sadece metinsel bir varlığa sahip olduğu gerçeğine atıfta bulunulduğunu söyleyebiliriz. Böylelikle anlatımda simgesel dilin kullanılması bu türün tipik özelliğini oluşturmaktadır. Jabarouti ve Hardev'e göre (2014), kıyamet anlatılarının genel havası karamsar eğilimlidir. Bu nedenle direniş edebiyatının bir biçimi olarak da tanımlanabilirler. Temel olarak keskin bir ikicilik duygusu sunulur. Örneğin, Tanrı'ya karşı şeytan veya gelecek çağda daha iyiye doğru bir değişime karşı mevcut çağda kötülüğün egemenliği gibi. Kıyametin Tanrı tarafından önceden belirlenmiş, kaçınılmaz bir geleceği tasvir ettiğinden hareketle söz konusu anlatıların determinist olduğu düşüncesi yanlış olmayacaktır (s.446). Eserlerdeki kötümser ve karamsar havayı kısır bakış açısının ya da kutsal kitapların belirlediğini belirten Bıyık (2007), apokaliptik eserler kaleme alan yazarların, dünya üzerindeki ekonomi, kültür, politika gibi unsurların çöküşüne ve yıkımına odaklandıklarını dile getirir ve yaşanan felaketleri daha büyük felaketlerin habercisi ve başlangıcı olarak yorumlar (s.166-167). Kıyamet anlatılarının ilk biçimleri günah ve tanrı tanımazlıkla dolu bir dünyadaki ilahî intikam hikâyeleri olarak görülebileceği ve bunların en barizinin Yuhanna'nın Kıyameti olduğunu ifade eden Smith (2007), kıyamet kavramının mitik ve teolojik olarak dünyanın sonunun geleceğine

işaret ettiğini, modern çağla beraber krizlerin şekillendirdiği bir yaşamı betimlediğini dile getirir. Mitik ve teolojik kıyametin, Tanrı /tanrıların nihai yargısını değil, dramatik olaylarla birlikte insan yaşamının yeniden şekillendiği ve bildiğimiz dünyanın sonunu nasıl getirdiğini vurgular (s. 1). Bu bağlamda Berger'in aktardığına göre (2000), Edward J. Ahearn, "Visionary Fictions" adlı kitabında, Fransız Devrimi'ni geniş çapta kıyamet olarak hissedilen ilk modern tarihsel olay olarak adlandırmıştır. Ardından patlak veren Dünya savaşları bu türde verilen eserlerin ana dinamiğini oluşturmuştur. Eliot, Lawrence, Hemingway, Miller gibi 20'lerin ve 30'ların yazarları için I. Dünya Savaşı'nın bıraktığı felaketin izleri daha da büyük bir felaketi hayal etme ihtiyacını doğurmuştur (s. 388-389). Böylelikle yaşanmış yıkıcı bir felaketle birlikte hayal edilmesi gereken iki kıyamet arasındaki geçiş döneminde eserler kaleme alınmıştır. Kıyametin geçmiş tarafından belirlendiği, tarihsel olayların ileriye dönük hayal gücünü ortaya çıkarmada hareket noktasını oluşturduğu söylenebilir. Hem tarihsel anlamda yıkıcı olaylar hem de hayal edilen bir kıyamet düşüncesi hem geçmişin hem de şu anın sağlamlasını yapma açısından önem arz eder. Dünya savaşları, Soğuk Savaş hatta Cook'un belirttiği üzere (2003), 11 Eylül 2001 saldırısı bir kıyamet olarak tecrübe edilmiştir (s. 21). Berger (2000) bu bağlamda kıyamet temsilinin dört temel alanına işaret eder: Birincisi nükleer savaş, ikincisi Holokost (Nazi rejiminin soy kırımını), üçüncüsü kurtuluş kıyameti (feminist, Afro-Amerikan, postkolonyal) ve dördüncüsü de Postmodernitedir (s. 390). Böylelikle kıyamet düşüncesinin tarih tarafından düzenlendiğini, kültürel, sosyal, teknolojik değişimlere paralel bir şekilde mutasyona uğrayarak çeşitli varyantlarının ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Kıyamet edebiyatının popüleritesi 20. yüzyılın ortalarında, özellikle I. Dünya Savaşı ile II. Dünya Savaşı arasındaki dönemde zirveye ulaşmıştır. Agnese'ye göre (2014) geçtiğimiz yüzyılda Dünya'nın sonuna dair yeni vizyonları ve çeşitli şekilleri ortaya koyan bu edebî formun vurgu ve yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana insanın kendi yıkıcılığının yanı sıra dünyaya bir son verme farkındalığı esas olarak nükleer sonrası modern dünyanın edebî hayal gücünden etkilenen anlatıların gelişmesine yol açmıştır. İnsanın ürettiği felaket bağlamında düşünülürse gizemli bir salgın, Hiroşima sonrası yıllardan beri bir nükleer soykırım korkusu metinlerin çoğalmasına ilham vermiştir. Daha yakın zamanlarda iklim değişikliği, çöp, ilaç endüstrisinin artan gücü ve ölümcül sonuçları, genetik mutasyon gibi başka endişeler de ortaya çıkmıştır (s. 331). Aslında tüm teknolojik ve bilimsel gelişmeler başlangıçta ütöpic olarak geleceğe dair umutları yeşerttiğini belirten İmamoğlu (2019), bunların yanlış ya da bilinçli bir şekilde kötüye kullanımı küresel savaşlara ve kitlesel ölümlere sebep olduğundan distopik yönde geleceğe dair korkuyu tetiklediğini dile getirir (s.

22). Eski halk hikâyelerinden Hollywood felaket filmleri gibi popüler anlatılara kadar zengin bir kıyamet çeşitliliği içerisinde doğal afetler, kıtlık, veba gibi salgınlar, iklim ve ekolojik değişiklikler, baskı, soykırım, nükleer, kimyasal ve biyolojik savaşlar, savaş ve yanlış siyasi yönetimler bulunmaktadır. Bu senaryoların çoğu gerçek olaylardan esinlenmiş olsa da dünyaya çarpan astronomik nesnelere, kontrolden çıkmış robotlar, dünya dışı varlıkların saldırıları gibi konular da mevcuttur.

Dünyanın/evrenin başlangıcı uzun zaman önce olsa da sonu kişisel ölüm fikriyle bağlantılıdır. Tanaka'ya göre (2014) mikro kozmos olarak insan nasıl doğup ölüyorsa Dünya'nın da bir sonu olduğu düşüncesi kıyametin kurmacadaki ilham kaynağıdır (s. 1-2). Kermode (2000) makro kozmos olarak Dünya ve mikro kozmos olarak insan açısından bakıldığında kıyamette iki zaman düzeninden bahseder. İlki, dünyevi durma noktasıdır. İkincisi, yeryüzü sakinlerinin kişisel zamanlarının sonudur (s. 89). Bultmann da (2013) sonu zaman üzerinden ele alır: “son, zaman akışı içindeki bir sonu ifade eder yani dünyanın sonu, bizim zamanımızın geleceği olarak yaklaşmaktadır” (s. 175). Burada büyük kıyamet ve insanın yaşadığı bireysel ölüm olarak küçük kıyamet ayrımı yapabiliriz. Öte yandan Chakraborty vd. (2014) kıyamete dair üç çeşit sınıflandırmadan yapar. Bazı kıyametler bireysel bir sondur yani bireylerin ölümü ve ölümden sonraki yaşamı ile ilgilidir. Bir kısım daha çok bir ulusun veya imparatorluğun sonu olarak etnik veya ulusal kıyamete odaklanır. Pek çoğu da kozmik olarak tüm dünyanın nihai sonunu içerir (s. 49). Bu açıdan bakıldığında hem kurgu hem de kurgu olmayanda kıyametin uyarıları izleyenleri ve okurları çevresel amaçlar doğrultusunda hareket etmeye çekmekte ve harekete geçirmek için duygu, korku ve distopik görüntülere hitap etmektedir. Kermode'un bakış açısına göre (2000), kıyamet kurgusu, kaydedilen geçmiş ile hayal gücüyle tahmin edilen geleceğin uyumuna bağlıdır. Öngörülerini mecazi olsa da, geleceğe dair çıkarım yapmak adına bunlar birer şifre olabilir (s. 8).

Hayal edilen kıyamet geriye dönük, tarihin maddi, kültürel yaşamına ve insan yıkımına tamamen apokaliptik bir statü kazandırmıştır. Böylelikle modern kıyamet vizyonunun geçmiş tarafından belirlendiği ve daha büyük felaketin hayali açısından geleceğe uzandığı söylenebilir. Kıyamet vizyonu I. Dünya Savaşı'nın ardından gelen II. Dünya Savaşı ile birlikte farklı bakış açılarına sahne olmuştur. Berger (2000), İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kıyametin daha büyük ölçüde geçmişe bakış meselesi hâline geldiğini belirtir. Harabe ve kalıntı hâlindeki Dünya'da daha fazla yıkım meydana gelebilir ya da aynısından daha fazla olabilir düşüncesi hâkim olmuştur. Bu düşünce aslında kıyametle gelen yıkımın hep tekrarlanacağı düşüncesini doğurmuştur (s. 389-390). Tekrarlanan bir kıyamet yıkımı, akabinde yenilenme düşüncesini

akıllara getirebilir. Jameson'a göre (2005) kıyamet, hem felaketi hem de tamamlamayı, dünyanın sonunu ve insan ırkının yok oluşunu içerirken garip bir şekilde bizi tekrar başlangıç noktamıza getirir (s. 199). Aslında kıyametle birlikte bir son düşüncesi beraberinde başlangıcı sembolize eden bir döngüsellik işaret eder. Öte yandan bu döngüsellik akıllara şu soru gelebilir: aşırı nüfuslu, teknolojiye doymuş bir dünyada yaşamasaydık ne olurdu? Tate (2017) teknolojiden yoksun yeni bir dünya yaratmak onun karşısı sayılabilecek doğayı yüceltmek anlamına gelebileceğini söyler. Yeni Dünya'da hem az hem de dağınık bir insan nüfusu ve yaşamdaki zorluklar olacaktır (s. 4). Böylelikle insanın ilksel hâline döndüğünü, dünyanın bir sondan sonra yeniden doğuşu ve bu doğuşta eskisinden geriye nelerin kaldığı kıyamet sonrası (post-apokaliptik) anlatıların konusu olmuştur.

Dünya'nın sonunu farklı konular üzerinden anlatan eser örnekleri şu şekildedir: Arthur Conan Doyle "The Poison Belt" (1913- "Zehirli Dalga"-1922), Philip Wylie ve Eric Balmer "When Worlds Collide" (1932) kozmik şiddet; Richard Cowper "The Twilight of Briareus" (1974) iklimsel kaza; Henri Allorge "The Great Cataclysm" (1927) uzaylıların müdahalesi; Judith Merrill "Shadow on the Hearth" (1950) nükleer kıyamet/savaş sonrası; Harry Harrison "Make Room! Make Room!" (1966- "Yer Açın! Yer Açın!" -2021) aşırı nüfus; John Brunner "The Sheep Look Up" (1972) kirlilik; Alfred Bester "Adam and No Eve" (1941) son insan teması (Baudou, 2005, s. 97-99). "Kassandra Damgası" ve "Dünyanın Sonundayız" geçmiş, şimdi ve gelecek üzerinden savaş, şiddet, ekoloji ve beden bağlamında Dünya'yı nasıl bir son beklediğine dair öngörülere sahiptir. Bu eserlerde öne çıkan kıyamet temsilleri, tematik vurgu ve betimlenen dünyanın değişimi tarihsel bir perspektifle, dönemlere ayrılarak karşılaştırmalı bir şekilde incelenecektir. Eserlerin ileriye dönük öngörülleri, zaman ve mekân koşulları karşılaştırmalı bir şekilde yorumlanabilir olmalarını mümkün kılmaktadır.

2. Eserlere Dair

Cengiz Aytmatov'un 1995 yılında kaleme aldığı "Kassandra Damgası" (Tavro Kassandra) isimli eser adından anlaşılacağı üzere Yunan mitolojisi figürlerinden Kassandra'ya atıfta bulunmaktadır. Uzayda Sovyet araştırma istasyonunda çalışan, asıl adı Andrei Kriltsov Andreyeviç olan ve kendisini uzay rahibi Filofey olarak tanıtan Rus bilim adamı, uzayda yaptığı araştırmaların sonucunu Papa'ya gönderdiği bir mektupta anlatmaktadır. Mektupta embriyonların anne karnında dünyanın bozulan dengesine karşı tepki verdikleri ve dünyaya gelmek istemedikleri, bu nedenle dünyaya gelmek istemeyen embriyonların annelerinin alınlığında pigment lekesi çıktığı yazmaktadır. Bu mektup Tribune gazetesinde yayımlandıktan sonra büyük bir yankı uyandırır. Gelecek bilimci Robert Bork, söz konusu durumla ilgili

olumlu ya da olumsuz yorum yapmadığından, Filofey’in temsilcisi olarak görülür ve halk tarafından öldürülür. Filofey, keşfiyle insanları mutsuzluğa sürüklediği ve kaos çıkardığı sebebiyle kendisiyle kurulan bir bağlantı sırasında kendini uzay boşluğuna bırakarak intihar eder. Eser, ilkin Filofey’in keşfinin yarattığı infial ve sonraki olayları işlerken daha sonra Filofey’in hayatını anlattığı bölümlere geri dönüşle insan doğasını sorgular.

Korkmaz’ göre (1999) yazar bu romanında, önceki romanlarında işlediği ötekileşme sorununu derin bir bakış açısıyla irdelemektedir. Filofey’in yetiştirme yurdunun kapısına bırakılmasından dolayı içinde büyüttüğü terk edilme duygusunun öcünü anne ve babası belli olmayan rejim muhafızı yetiştirmeyi ilke edinen X-fert projesinin altına imza atmakla almaya çalışmıştır (s.57-58). Aynı zamanda Filofey’in bu terk edilmişliği, yalnızlığı onu uzay istasyonundan ayrılmak istememesinin bir nedeni olarak görülebilir. Bu da yazarın insan psikolojisini ele alış tarzının zenginliğini gösterir: “Aytmatov dünyanın dört köşesinde yaşayan yüzlerce halkın psikolojisinin olağanüstü durumlara ilişkin değişmesini kozmik bir yükseklikten gözlemlemektedir. Kozmos yazar için sadece kâinat değil, insan ruhunun zenginliği, maneviyatıdır da” (Tural, 1998, s.33). Yazar kozmosu onun bir yansıması olan insanla ilişkilendirmiş ve bu bağlamda insan ruhunun zenginliğini mekânsal ve zamansal bir aşkınlık olarak aktarmıştır. Bu aşkınlığı Arseven şöyle dile getirir:

Cengiz Aytmatov, Kassandra Damgası ile tek yaşam alanı olan dünyayı mekân alarak, görünüşte birkaç güne sığan bir vaka zamanı hareketliliği insanoğlunun iki bin yıllık serüvenini başarıyla özetlemiştir [...] Aytmatov, bütün zamanları, bütün mekânları ve toplumları bir potada eritip, insanoğlunun geldiği son noktayı göz önüne sermek arzusundadır. Bunu yaparken de birkaç yüzyıl geriye ya da ileriye gitmeyip vaka zamanı ile anlatma zamanı arasında birkaç günlük çok kısa bir zaman dilimi bırakmıştır. Eserin itibarî âleminin zamanı ve mekânı ile yazıldığı dönemin zamanı ve mekânında da paralellik vardır. Yazarın kendi yaşantısı ve yaşadığı dönemde tanık olduğu –Hitler ve Stalin’in dönemleri gibi. (2012, s. 60-61).

Aytmatov, eserinde geleceğe yönelik uyarıyı geriye dönük olarak, geçmişin kalıntıları üzerinden kurgulamış ve tarihin sosyolojik, maddi ve kültürel unsurlarını kullanarak geçmiş tarafından belirlenen, geleceğe doğru giden bir kıyamet görünümünü yaratmıştır.

Çalışmaya konu olan diğer eser “Dünyanın Sonundayız” (“The Book of Joan”) Lidia Yuknavitch tarafından 2017 yılında kaleme almıştır. Eser, iki ayrı bölümden oluşuyormuş gibi görünse de hikâyeler birbirini tamamlamaktadır. İlkin CIEL adı verilen bir gemide cinsiyetsiz, şeffaf, üreme özellikleri olmayan mutasyona uğramış insanların yaşamı hakkında Christine (de Pizan) isimli bir kişiden bilgi edinilir. İnsanların derilerine şekil veren bir greft sanatçısı olan Christine hem bu yere ait bilgileri verirken hem de dünyaya ait birtakım hikâyeleri ve yaşamları anımsayarak aktarır. Kendi vücuduna hikâyesini greftle naklettiği Jeanne’dan (Jeanne d’Arc) bahseder. Eserin bu noktası tarihî gerçeklikle birleştiği kısımdır. Eserin ikinci anlatısı olan bu

kısım Jeanne'in hayatını anlatmakla başlar. Onun çocukluğu, gençliği ve verdiği mücadele Christine için CIEL'de yaşadıkları zorbalıklar, kötü yaşam koşulları ve diktatörlüğe başkaldırı için bir örnek teşkil eder. Jean de Men'in amacı Dünya'da (aşağıda) kalan Jeanne'i ele geçirip kendi kurduğu hükümdarlığın eksik noktası olan üreme yeteneğini Jeanne'in doğurganlığı ile gidermektir. Bu açıdan Christine ve Jeanne'in yolu özgürlüğün ve bağımsızlığın iki temsili olarak kesişirken, tarihî kişilikleri kurgusal bağlamda kurtarıcı sembolüne evrilmiştir. Jeanne, mesihvari bir figür olarak resmedilir. Ortaçağ'da kadın düşmanlığıyla mücadele etmiş Pizan'ın mücadelecisi ruhu romanda Christine'e nakledilmiştir.

Yuknavitch, eserlerinde dil/temsil ve beden ilişkisine odaklandığını belirtirken, insan bedeninin her zaman teknolojiye bağlı olarak geliştiğini ama aynı zamanda gerilediğini dile getirir (Sartain, 2013, s. 15). Söz konusu eserde de yaşanan olayların bedenlere işlenmesi bir ifade tarzı olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda CIEL'de yaşayanların Dünya'dakilere göre daha gelişmiş olmasına rağmen yer azlığından dolayı elli yaşına gelince ölmek zorunda olmaları ve üreme organlarının olmayışından dolayı nesillerini devam ettirememesi sorunları bulunmaktadır. Jennings'e göre (2019) Yuknavitch'in romanında insanların üremeyle ilgili sonu, çevresel çöküşün içine gömülü ve onu izleyen merkezi bir kriz olarak sunulur. Eserin temel odak noktası, iklim değişikliğinin beraberinde getirdiği zorluklar ve küresel eşitsizliklere yönelik acil ihtiyaçlardır. Eserde kıyamet tek bir doğal olaya bağlanmamıştır. İnsanların kendilerine, diğer türlere, ekosistemlere verdikleri zararlar ve bunları ortaya çıkaran sosyo-politik faktörlerin rolünü vurgulanmıştır (s.193). Yazar, tüm bu faktörlerin rolünü yaşadığı dönemden hareketle kurgular. Yazarı en çok etkileyen kendi ifadesiyle fotoğraflardan gördüğü, kitaplardan okuduğu, televizyon ve filmlerden izlediği savaşlardır (I.ve II. Dünya Savaşları, Vietnam Savaşı gibi). Bu savaşların Dünya'daki düzeni nasıl sağladığı ya da Dünya'yı bir harabeye mi çevirdiği sorularını yönelten yazar, "alevler içinde küçük kız" ya da "bir mantar bulutu" imgelerini bir kenara bırakarak savaş yazımının şiddetin, kimliğin ve varoluşun değişen tanımları hakkında bir şeyler gösterebileceğini ileri sürer (Yuknavitch, 2013, s. ix-x). Yuknavitch zamansal bağlamda geçmiş, bugünü ve geleceği harmanladığı bu eserinde hem tarihsel figürler aracılığıyla geçmişe yolculuk yapar hem de insanların içinde olduğu durumu tasvir ederken geleceğe dair bir takım kehanetlerde bulunur.

"Kassandra Damgası" ve "Dünyanın Sonundayız" eserlerini ortak paydada buluşturan özellikleri dünyanın sonuna dair kurgularıdır. Zaman ve mekân bağlamında geniş bir bakış açısıyla kaleme alınan eserlerde Dünya'yı sona götüren tek bir felaket değil birbirini tetikleyen birçok felaket silsilesidir. Bunlar; savaş, şiddet, ekolojik dengenin kaybolması ve üreme

sistemine müdahaleyle insanın genetik sistemin bozulmasıdır. İki eser arasındaki fark, Yuknavitch’in tarihi kişilikleri kurguyla bütünleştirerek bir kıyamet senaryosu kaleme almasıdır.

3. “Kassandra Damgası” ve “Dünyanın Sonundayız” Eserlerinde Kıyamet Temsilleri

3.1. Geçmiş, savaş ve şiddet

Her iki eserde de geçmişe dair izleri bulmak mümkündür. Eserlerde geçmiş, savaş ve şiddetle ilişkilendirilmiştir. Özellikle Dünya Savaşları ve sonrasındaki dönemlere ait siyasi yönelimlerin, iktidarların ve iktidar sahiplerinin uygulamış oldukları politikaların iki eserde yoğun bir şekilde yer aldığı görülmüştür. Öncelikle Dünya’da yaşanmış olumsuz olaylara genel bir bakışın, genel bir eleştirinin yapıldığı görülmektedir. Bu durumun “Kassandra Damgası”ndaki yansıması şu şekildedir:

Tüm o bitip tükenmek bilmeyen savaşlar, tüm o –üstelik şanlı diye adlandırılan- devrimler, isyanlar, ayaklanmalar, işlenen tüm o suçlar, iktidarların gaddarlığı, öğreti ve ideolojilerin despotizmi...Yani tüm bunlar hep birlikte, hep beraber yaşamı sürekli olarak büküyor; kaderleri, hayatları çarpıtıyor, insanları sürekli olarak birbirlerinden nefret ettiriyor, ağızlı yaratıklar olan insanları birbirlerine düşürüyor. (Aytmatov, 2021, s. 110).

Yukarıda Dünya’nın genel durumu üzerine bir eleştiri getiren yazar, ardından SSCB ve ABD’den hareketle Soğuk Savaş günlerine ve bu Soğuk Savaş’ın beraberinde getirdiği silahlanma yarışına değinmiştir. SSCB’de askerî sanayinin sivil üretime yönlendirilmesine karşı çıkılması, halkın sokaklara dökülmesi, halkın “tankların tencerelere dönüştürülmesine izin vermeyeceğiz” tarzı söylemleri, silah üretiminin halk tarafından savunulması ve eğer bundan vazgeçilirse Soğuk Savaş kaybetme söylemleri, silah üretimi ve satışı yanlılığı dönemi yansıtmaya açısından önemlidir. Bunun yanı sıra bahsi geçen protestolarda sadece SSCB olarak değil, Saddam, Kaddafi gibi isimlere yapılan tezahüratlar, uzun dönem boyunca silah satışı yapılan Çin, İran, Pakistan, Hindistan, Kuzey Kore, Arap ve Afrikalıların da tezahüratları o dönemde neredeyse tüm dünyanın silah yarışının geldiği aşamayı gözler önüne sermektedir (Aytmatov, 2021, s. 156-158). Yazar aynı zamanda iki farklı argüman daha ortaya koyar. Bunlardan ilki SSCB’deki Askerî Sanayi Kompleksi’nin üretiminin desteklenmesinin Soğuk Savaş’ın diğer tarafı olan ABD açısından nasıl bir avantaja döneceğidir:

Silah üretiminin durdurulması ekonomiye yarar sağlamadığı gibi tersine bu alanda dünya pazarını zengin ABD’nin eline bırakır. ABD ise eline geçen fırsatı kaçırmayarak gece gündüz her gün, her yıl silah üretirken herkesi silahlandırır ve herkese hükmeder. Bizim ondan neyimiz eksik? İleri sürülen bir argüman daha vardı: Konversiyon sonucu oluşacak işsizlik büyük bir sosyal patlama yaratacaktır. Ayrıca, ülkenin güçlü beyin potansiyelini kökten mahvedecektir. (Aytmatov, 2021, s. 160).

Konuşmacıların ileri sürdüğü bu düşüncelerin aksi yönünde de görüşler bulunmaktadır. Hatta meydanın bir tarafındaki protestocular bu karara karşı iken meydanın diğer tarafında bu görüşleri savunan bir kitle mevcuttur. Demokratlardan, pasifistlerden, reformistlerden, liberallerden oluşan bu kitlenin savunduğu düşünce militarizme hizmet etmemek, ASK'ın bütçeyi yiyip bitirmesi, Stalin'in karşıtlığı vb.dir (Aytmatov, 2021, s. 161). Toplumsal bir kargaşanın temelindeki sorun silahlanma yarışıdır ve iki farklı kitleyi karşı karşıya getirmektedir. Genele baktığımızda iki kitle arasında gerçekleşen arbedenin yanı sıra silahlanma ile insanların öldürülmesi dünyanın sonunu getiren bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar bunu Soğuk Savaş'tan örnekle belirgin kılmıştır.

Kitlesel ölümlerin geçmişine gittiğimizde eserde Filofey'e göre Cassandra damgası geçmişte bilinseydi Hitler ve Stalin gibi diktatörlerin doğmasının engellenebileceği ve onlar yüzünden Dünya'nın acı deneyimleri yaşamayacağı dile getirilmiştir:

Stalin Hitler çağı veya tersine Hitler Stalin çağı henüz hafızalarda çok tazeiken geçmişin derinliklerinde elde meşale ile dolaşarak ölü suretleri aydınlatmaya çalışmaya değer mi? iki ayrı bedende olan ama birbirinin tıpkısının aynısı öze sahip olan bu iki yaratık insanoğluna o kadar çok kana mal olmuştur ki, üzerinden onca zaman geçmiş olmasına rağmen istatistik bilimi hâlâ fizyolojik olarak tek bir bütün olan bu iki kafanın ölümüne savaşa girişerek kapışmasıyla gerçekleşen kanlı dünya savaşına sürüklenen kurbanların sayısını tam olarak hesaplayamamakta. (Aytmatov, 2021, s.37).

“Dünyanın Sonundayız” eserinde de ana odak noktası savaşlardır. Savaşların yol açtığı yıkım ağırlıklı olarak çocuklar üzerinden işlenmiştir. Silahlı savaşlarının yanı sıra eserde su ve teknoloji savaşlarının sonucu oluşan yıkım da oldukça yer tutmaktadır:

Dünya'dayken, belleğimdeki savaş kelimesi geçmişin çok uzak bir köşesinde bir resim, bir konu ya da bir akşam haberi olmayı bıraktı. Parçalara ayrılıp, tuzla buz olup kendini tüm zamanlara ve mekânlara saçtı. İttifaklar, kimya deneyleri gibi hızla kuruldu ve bozuldu. Büyük iktidarlar daha küçüklere bölündü; küçük iktidarlar, kovandaki arılar gibi ortaklıklar kurdu ve tehlikeli biçimde daha da canlandı. Liderler, mevsimlerden daha hızlı biçimde ortaya çıkıp yok oldu. (Yuknavitch, 2018, s. 85).

Burada Dünya'nın savaşlardan sonraki hâli üzerine bir durum değerlendirilmesi yapılırken, bu savaşlardan sonraki süreçte neler yaşandığına dair tespitler de yer almaktadır. Dünya'nın bilimsel ve teknolojik ilerlemesinin avantajlarının yanı sıra hangi dezavantajları doğurduğuna değinilir. Bilimin ve teknolojinin ilerlemesinin beraberinde savaşları doğurduğu, nükleer insansız hava araçları ile karşıtlarının karşılıklı saldırılarının oluşturduğu şiddetten bahsedilir. Askersiz savaş şeklinde tanımlanan bu durum insanlar için katliama sebebiyet veren bir dram, bir savaş tiyatrosu olarak görülmüştür (Yuknavitch, 2018, s. 86). Tıpkı “Kassandra Damgası”nda olduğu gibi karşıt unsurların bu defa yaptıkları aletler aracılığı ile savaştıkları görülmektedir. Bu da zamanla savaşın kullandığı elementlerin değiştiğini ama teknolojik

ilerlemeyle çatışma hâlinin devam ettiği gösterilmiştir. İki eserden hareketle Dünya’yı bir sona sürükleyen olaylar her iki eserde de savaş, insan kıyımı ve yok edilen doğa olmuştur. Apokaliptik eserlerin ana dinamiğini oluşturan dünya savaşlarının bu eserlerin de temel çıkış noktası olduğunu söyleyebiliriz.

“Dünyanın Sonundayız” da kalkınma adına nasıl körleştirilmeye gidildiği, sırasıyla önce petrol sonra su savaşlarının yaklaşmakta olduğuna dair bir öngöründe bulunan Christine, bu savaşlar nedeniyle en çok zarar görenler çocuklar olduğunu dile getirir: “Savaş meydanlarının sembolü olan, ona eşlik eden kelebekler, onun varlığıyla esneyip canlanan ölü çocuklar. Ölmekte olan bir gezegende bile yüzbinlerce asinin, tiranlık olmaksızın var olma özgürlüğü için savaşmasına ilham verdi” (Yuknavitch, 2018, s. 57). Savaşın acımasızlığını çocuk ölümleri üzerinden vurgulayan yazar, bir başka yerde dünyanın yok oluşunun sebeplerini sıralarken yine çocukların savaşa alet edildiğini şu şekilde vurgulamıştır:

Dalgalar, küresel işkence ve kıyım dalgaları ağır ağır gezegenin her yerini örtüyordu. Planlanmış açlık ve milyonlarca insanın helak olduğu ya da ölüme terk edilmiş olmanın yol açtığı gözü dönmüş hezeyanla birbirini öldürdüğü yerlerden, eski şehirlerden hatta ülkelerden daha büyük sözde mülteci kampları biçimindeki gettolaştırma. Zehirli toprak, zehirli su, zehirli yeraltı su kaynakları, zehirli hava, zehirli hayvanlar, zehirli gıda. Çocuklar dünyanın her yerindeki kaynakları toplayıp ele geçirmeye zorlandı. (Yuknavitch, 2018, s. 122-123).

Çocuklar gelecek nesil olduklarından, ölümleri geleceğin yok olduğuna delalettir. Bunu sadece fizikî bir yok oluş değil gelecek nesillere zehirli şeyler bırakmak, zaten çürük bir nesle ve dolayısıyla yok oluşa sürüklemektir. Aynı zamanda CIEL’de doğum olayının olmaması da bir son göstergesidir.

3.2. Şimdi ve ekolojik dengenin bozulması

Dünyanın tüm sorunlarına yansıtan yazarlar günümüzü de içine alan şekilde çevresel ve ekolojik dengenin bozulmasının da Dünya’yı sona götüren bir etken olduğunu dile getirmişlerdir. Yuknavitch ölen kuşlara, ortadan kaybolan arılara, kıyıya vuran balıklara, avlanan geyiklere ve ayılara, katledilen ve insan da dâhil olmak üzere soyu tüketilen pek çok şeye parmak basmıştır (2018, s. 123). Dünya’nın güzel bir yer olduğu, ağaçların, hayvanların hâlâ hayatta olduğu ama soylarının tükenmeye başladığı, güneşin gökyüzünde oluşu ancak ışığının parlak sarıdan sepya tonuna dönüşü yazarın geçmişe dönük yaptığı betimlemelerdir. Jeolojik felaketten öncesini anlatan şu sözler günümüze yönelik çıkarım yapma açısından önemlidir:

Jeolojik felaketten önce bir kasaba vardı, onun ailesi vardı, diye yazdım. Dünya ah edip insan varoluşunu yeniden düzenlemeden önce, karanlık sabahların olağan sisinin meraları örtüp göğün penceresini kapladığı bir kasabadan geliyordu. İnsanın yaşı ne olursa olsun dirseklerine,

omuzlarına ve kalçalarına yerleşen soğuk ve içe işleyen ıslaklığın olduğu bir kasaba. Dünya sivri kayalardan, ağaçsız dağlardan ya da ölümüne kurumuş topraktan ibaret, aya benzer bir yer değildi henüz. Bereketli yaylalar, dalga dalga serilmiş tepelere uzanır, nihayetinde bir vadiye ulaşırdı. Toprağın kendisinde hiçbir şiddet yoktu. (Yuknavitch, 2018, s. 74).

Eserde geçmişteki tüm doğal ve biyolojik unsurların yerini alan yuvarlak solucanlar, radyasyon yiyen mikroplar, transparan kertenkeleler, hayalet yarasalar, elektrikli balıklar gibi yeni biyolojik keşiflerden de bahsedilir (Yuknavitch, 2018, s. 62). Böylelikle doğallığın yerini yapaylığa bıraktığı görülmektedir. Doğal olan her şeyin yok olması Dünya'nın dengesini bozarak tüm yaşam formlarının soyunun tükenmesine neden olmaktadır. Bugün aşırı sıcaklar akarsuların ve göllerin kurumasına ve orman yangınlarına sebep olmaktadır. Aşırı sıcaklığa ya da sıcaklık dengesinin bozulmasına sebep küresel ısınmadır. Küresel ısınmayı ortaya çıkaran sera gazlarının etkisidir yani fosil yakıtların kullanımınıdır. Her şeyin tüketilmesi, her şeyin her bir şeyi tüketmesinin yazarın temel tezi olduğunu söyleyebiliriz. Yani iklim değişikliği, kuraklaşma, susuzluk, bitki ve hayvan türlerinin yok oluşu beraberinde sosyal krizlere neden olmaktadır.

Aytmatov'un eserinde benzer söylemlerin izlerine rastlamak mümkündür. Fütürist Robert Bork'un uçak seyahati sırasında okyanusta gördüğü balinalar ve kendini bir balina adam olarak hayal etmesi, sonlarının da birlikte olacağını habercisi şu sözlerde saklıdır: "Başına gelecek her ne ise aynı şey balinaların da başına gelecekti" (Aytmatov, 2021, s. 19). Eserin ilerleyen bölümlerinde Robert Bork'un öldürülmesi ve Filofey'in intiharından sonra balina sürüsünün kıyıya vurması, bütün hayvanların ölmesi ekolojik dengenin bozulduğunun işaretidir. Bunun yanı sıra iklimsel bir olayla beraber insanlığı nelerin beklediği şu şekilde öngörülmektedir: "Robert Bork'un kanısına göre günümüz insanı tamamıyla yepyeni sorunlarla karşılaşacaktı, insanlığı; herkes için aynı derecede geçerli olacak olan, herkesi ve her şeyi kapsayacak olan, güneşin aniden soğuması veya tersine ısısının aniden çok artması gibi daha önce görülmemiş sınavlar beklemekteydi" (Aytmatov, 2021, s. 17). Bu söylemin günümüzün panoramasını yansıttığını söyleyebiliriz. Dünya genelinde mevsimlerin değişimi, ani sıcaklık artışları, ani soğumalar, aşırı yağışlar ekolojik bir sınav verdiğimizizin göstergesidir. İklimsel dengesizliklerin beraberinde tarımı, hayvancılığı dolayısıyla beslenmeyi etkilemesi Dünya'yı bekleyen yeni kriz eşikleri olarak değerlendirilebilir ki Rusya-Ukrayna savaşı tarım ve gıda krizinin ayyuka çıktığı bir örnek olarak değerlendirilebilir.

3.3. Gelecek, beden ve nüfus

İki eserde de geçmişte yaşanan tüm olumsuz durumlar şimdiye ve geleceğe etki etmektedir. Tüm bu etkilerin temelinde de insan faktörü yer almaktadır. Ancak dikkat edilmesi gereken

nokta gezegenimizin bizden sonra da var olmaya devam edecek olması ve sorunların günü kurtarma adına, günlük çıkarlar için çözülmemesi gerektiğidir. Sağıroğlu’na göre (2016) insanın hırsı, korkuları, kötülüğü, zaafı ve tutkusu akıbetini belirleyen etmenlerdir. İnsanın bencilce bilim ve teknolojiyi kendi çıkarları için kullanması ve eylemleriyle doğaya zarar vermesi bütün felaketlerin sebebi olarak görülebilir (s. 145). Öte yandan sadece doğanın dışında bilinen bir sorunun yeniden gündeme gelmesi de toplumların sonunu hazırlayan etmenlerden görülebilir. Aytmatov kendi görüşlerini Robert Bork’un aracılığıyla şöyle aktarır:

Kendi öngörü ve tahminleri kendisini korkutmakta, tarihin ölümcül dönüşünden, her şeyden önce de her yerde sadece ve sadece iktidarı ele geçirmeye yönelen, eski kötünün yerine yenisini doğuran, nasıl bir amaç taşıdığını ilan ederse etsin özünde kendisine itaat edilmesini isteyen durdurulamaz güçlerin ortaya çıkışından dehşete düşmektedir. (Aytmatov, 2021, s. 15).

Tıpkı geçmişte olduğu gibi otoriter-totaliter bir yönetim tarzı geleceğin karanlık olarak görülmesini inşa edebilecek bir unsur olarak görülmektedir. Kehanetvari bir öngörü olarak değerlendirilebilecek bu durum için şu şekilde bir karşılaştırma yapılmıştır: “Delfi kâhinlerinin tanrılar adına ölüm ve zafer kehanetlerinde buldukları o güzelim kadim zamanlar da artık geçip gitmişti. Maalesef yirminci yüzyılda insanlar kâhinlere karşı daha çok kibirli ve alaycı bir tavır içindeydiler” (Aytmatov, 2021, s. 15). Eserdeki kehanet, fütürolog bir bilim adamının tamamen mevcut durumu okumasıyla ilgilidir. Bu durum, günümüz dünyasında mevcut bilimsel verilere dayalı öngörülerin insanlar tarafından göz ardı edilmesine ilişkin bir eleştiri ve geleceğe dair bir uyarı şeklinde de görülebilir. Otoriter-totaliter yönetime karşı uyarılar ve bu tarz yönetimin ne gibi sonuçlar doğuracağı “Dünyanın Sonundayız” eserinde de yer bulur:

Tarihe bakacak olursak -onun eğitimini almış olanlarımız, onu hatırlayabilenlerimiz- olağanüstü ulusal krizlerin ortasında hızla iktidara gelmiş olanların neden bu kadar tehlikeli olduğunu anlarız: böylesi krizler sırasında, hepimiz için bir baba için yanıp tutuşan çocuklara döneriz. Ve gerçek şu ki, o korkumuz ve çaresizliğimiz içinde herhangi bir babayı kabul edebiliriz. Hiddeti tehlikeli olsa bile. (Yuknavitch, 2018, s. 110).

Christine’in burada işaret ettiği baba Jean de Men’dir (insanların Jean’ı). Güçlü, şöhretli olarak nitelendirdiği Jean de Men, Christine ve diğerlerinin insanlık tarihinin yeni dönemi ve evrimin zeki, güzel ve varlıklı kişileri olduğuna dair hikâyesine herkesi inandırmıştır. Jean de Men’i CIEL’in diktatörü olarak betimlemek yanlış olmayacaktır: “Oportünist şovmenlikten tapılan bir şöhret, milyarder, faşist bir iktidar sahibi olmaya giden yolculuğu. Geriye ne kaldı? Savaşlar patlak verdiğinde, sadist bir askeri lidere dönüşmesi şaşırtıcı olmadı” (Yuknavitch, 2018, s. 23). Böylelikle Jean de Men’in umut vaat ettiği Fransızcada (le Ciel) cennet ve gökyüzü anlamlarına gelen CIEL, görünürde yansıtılanların tam tersidir. Otoriter-totaliter yönetimin yasakları, cezaları ve yaşamak için öldürme üzerine kurulu bir politikaya sahiptir. Tek eksikliği ise doğum

yapabilecek, yeni bir canlı dünyaya getirebilecek rahimden yoksun olunmasıdır ki zaten insanların 50 yaşına gelince ölmesi ve nüfusun devamının sağlanması mümkün değildir. Doğumla ilgili bu husus “Kassandra Damgası”nın ana tezini oluşturmaktadır. Filofey’in anne karnındaki ceninlerle ilgili tespiti şu şekildedir:

İddiam odur ki, insan embriyonu anne karnındaki gelişiminin ilk haftalarında kendisini gelecekte neyin beklediğini sezgisel olarak bilebilme ve potansiyel yazgısına karşı kendi tavrını belirleme yeteneğine sahiptir. Eğer embriyonun tavrı olumsuz ise Tanrı tarafından yaratılmış dünyamıza gelmek istememekte ve direnmektedir. (Aytmatov, 2021, s. 26).

Embriyonların verdiği bu tepki bozulan dünyaya anne karnından tepki vermeleri ve bu dünyada yaşamak istememeleridir. Embriyonların bu tepkisine neyin yol açtığına ve bunun neyi işaret ettiğini de değinen Filofey sebebin yaşam boyutundan kaçmak, varoluş mücadelesine hazır olmamak olduğunu söyler ve anne karnındaki bir fetüsün bile henüz gözlerini açmadığı bir dünyaya karşı olan tavrını apokaliptik bir öz farkındalık olduğunu dile getirir. Yani anne karnındaki fetüs aslında sona gelen bir Dünya’da yaşamak istemediğini vurgular. Filofey, anne adaylarının buna kayıtsız kalamayacağını ve kürtajın meseleyi çözemeyeceğini sadece sorunu daha da derinleştireceğinin altını çizer. Yine Filofey’in listelediği anne adayların kayıtsız kalmayacağı durumlar, sona giden dünyanın bir portresidir:

Açlık, gecekondular, hastalıklar ve aralarında yer alan AIDS, savaşlar, ekonomik krizler, sosyal kargaşalar, suçun artması, fuhuş, uyuşturucu kullanımı ve uyuşturucu mafyası, etnik çatışmalar, ırkçılık, çevre ve enerjiyle ilgili felaketler, nükleer denemeler, kara delikler vs. Tüm bunlar insan yapımı, hepsi insanların kendileri tarafından yaratılıyor. İnsanların yarattığı felaketlerin ölçeği nesilden nesle katlanıyor. Hepimiz buna ortak oluyoruz. (Aytmatov, 2021, s. 47-48).

Yukarıda bahsi geçen tüm etmenler dünyamızın mevcut sorunlarının, dünyamızı sona getirecek sorunlar olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca embriyonların apokaliptik öz bilince sahip olmaları ve annelerinin tüm bu sorunlar için kendilerine sinyal veren bebeklerini dünyaya getirme ya da getirmeme ikilemi nüfusun sürekliliğine ket vurması açısından önemlidir. İki eserin de benzeştiği bir diğer konuda nüfus ile ilgilidir. “Dünyanın Sonundayız”da yönetime boğun eğecek birey yetiştirmek adına nüfusun devam etmesi için bir çaba söz konusuken “Kassandra Damgası”nda nüfusu azaltacak bilimsel bir buluşla sistemin kölesi olacak bireyler yetiştirme projesi mevcuttur. Her iki eserin beden ve nüfus üzerinden iktidar mücadelesi göze çarpmaktadır. Bozulan ekolojik dengeye paralel şekilde sosyal denge ve akabinde rejim baskısı nedeniyle ideolojinin kölesi hâline gelen insan ve bedenin ıslahıyla üreme özgürlüğün baskılanması psikolojik çöküş ve bitiş şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu unsurlar iki eserde de kadını baskılamaktadır ve bu durum “Dünyanın Sonundayız” da yaratılış ile bağlantılı şekilde yansıtılmıştır:

Şimdi de Jean de Men bu yaratım hikâyesine burnunu sokuyor. CIEL’e sürgün edilenler de ona öyle büyük hürmet gösterip güç veriyorlar ki bununla neredeyse havaya yükseliyor. Kültür yaratma maskesi altında, bütün kadınların bedeni üzerinden cinselliği ve onunla birlikte gelen her şeyi düzenlemeye ve yeniden icat etmeye, onları tümüyle iş gücü ve maddiyat hâline dönüştürmeye koyuldu. (Yuknavitch, 2018, s. 251).

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi Jean de Men’in özellikle kadınları baskılayarak bedenleri üzerinde hak sahibi olmaya çalıştığını ve bunu tamamen kendi iktidarını koruma amaçlı yaptığını söyleyebiliriz çünkü iktidarının geleceğini sağlama almak, kendine itaat edecek konformist birey yetiştirmek için rahmi de kontrol altına alması gerekir. Böylelikle kadının içinde bulunduğu üreme pozisyonuyla oynayarak ve normdan saparak onu bastırmaya çalışmaktadır ancak başarısız olduğu için yapay olmayan gerçek bir rahme ihtiyacından dolayı Jeanne D’arc’ı CIEL’e yükseltmiştir. Benzer şekilde kadın bedeni üzerinden baskılanma “Kassandra Damgası”nda bir kadının şu sözlerine aksetmiştir:

Benim özel hayatıma karışan kim? Ne hakla bana uzaydan korkunç sondaj ışınları gönderiyor? İşte biz burada oturuyoruz ama o, bize dâhi olduğunu telkin etmeye çalıştıkları Filofey ise uzaydan ışınlar yolluyor, kadınlardaki Kassandra embriyonlarını arıyor. Bizi kontrol ediyor! Parmağını gözümüze sallayıp bizim ne kadar işe yaramaz olduğumuzu söylüyor! Benim tek örnek olduğumu mu sanıyorsunuz? Bu salında bile benim gibi pek çok kadın olabilir ama muhtemelen o kadınlar henüz kendilerinde Kassandra damgası bulunduğunu bilmiyorlardır!. (Aytmatov, 2021, s. 127-128).

Geleceğe dönük bir kötülük, son ve yıkım kaderciliği kadın ve bedeni üzerinden yapılmaktadır. Önceden de belirtildiği üzere eserde Dünya’nın sosyal, siyasal, ekonomik ve iklimsel açıdan içinde bulunduğu durum perspektifinden bakıldığında, Filofey’in ışınları tüm gebe kadınlara yansıtılabileceği düşünüldüğünde hiçbir embriyonun doğmak istemeyeceği fikri ortaya çıkmaktadır. Doğumun kontrol edilmesiyle nüfus planlaması yapılması insanlığın sonunu getirebilecek bir eylemdir ancak Filofey, ışınları bağlı olduğu projeye göre kullanırsa tıpkı Jean de Men’in istediği gibi iktidarın sürekliliğini sağlayacak konformist birey ya da eserdeki adıyla X-birey yetiştirmesi kaçınılmazdır. Dünya üzerindeki tüm insanları baskı altına almaktansa, yetiştirebileceği itaatkâr bireylerin doğumuna izin vermek iktidarın elini kolaylaştıracak ve güçlendirecektir. İki aşamalı bir proje olan X-birey yetiştirme, tamamen Filofey’in kişisel sorumluluğunda olan, laboratuvar ortamında yetiştirilmiş embriyonun dokuz ay hamilelik sürecinde bir kadının rahmine yerleştirilmesi ve ardından X-bireyin özel yatılı okullarda yetiştirilmesidir. “X-birey endüstrisi” denilen bu projenin en önemli sorunu kuluçka olacak rahim bulmak yani bir nevi rahmin “kiralınması” ve hiçbir kadının sahte anneliğe razı olmamasıdır. Bu sorun KGB ajanları tarafından çözülmüş ve kuluçka olacak kadınların mahkûmlardan seçilmesi kararlaştırılmıştır. Mahkûm kadınlara bunu kabul ettirmek için bir X-birey doğurduklarından cezalarının yarısı, ikinci bir X-birey doğurduklarında tüm cezasının

affedileceği sözü verilmiştir. Hiçbir duygusal bağla büyütülmeyecek ve geçmişine yönelik herhangi bir bilgisi olmayacak aidiyetsiz X-birey, iktidarın istediği özelliklere büründürülmüş bir makineden farksız olacaktır:

X-bireyler çoktan koyulması gereken son noktayı koyacaklar. Koparılan bütün bu gürültü, dünya barışı ve diğer güzellikler için verilen mücadele duygusal gevezeliklerden ibaret. Eğer son sözü nükleer bir saldırı söyleyecekse, o saldırıyı tam da X-bireyler yapacaklar. Onların kaybedecek hiçbir şeyleri yok, onların hiç kimseleri yok, onlar kişiliksizler, onların vatani, onlara bir test tüpü içinde hayat veren sistem. Ve düğmeye basmak gerektiğinde elleri hiç titremeyecek. Bütün mesele, kimin ilk olacağına ve ilk nükleer saldırıyı yapacak X-bireyi kimin yetiştirdiğinde. (Aytmatov, 2021, s. 289).

Aytmatov, Dünya'yı sona götürecek bir nükleer saldırının faili olacak X-bireyin aslında dünyanın her yerinde yetiştirilecek bir proje olabileceğinin sinyallerini vermektedir. Dünyanın mevcut kötü durumu dolayısıyla doğmak istemeyen embriyonlar için Dünya'yı güzelleştirmek yerine, X-bireylerle daha da kötüleşen bir Dünya yaratma arzusu aslında iktidarların ikircikli politikasını gözler önüne sermektedir. Bu proje, Dünya'nın sonunu geciktirme değil sona doğru hızla ilerleme olarak görülebilecek bir projedir ve Filofey tarafından Cassandra embriyonu olarak duyurulduğu anda meydana getirdiği karışıklık beraberinde şiddeti de getirmiş, bu şiddetin mağduru Robert Bork olmuştur. Yani, ortaya atılacak herhangi bir söylem, karşıt düşünceler yaratarak ve şiddete sebebiyet vererek toplumsal düzenin bozulmasına ve insanlarda kafa karışıklığına yol açmıştır ki bunun da projenin hayata geçmesini kolaylaştırıcı etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Şiddet, Jean de Men'in de iktidarını sağlamlaştırmak için başvurduğu bir araçtır. Gerek geride kalan Dünya'da gerekse CIEL'de şiddet iktidarın yegâne aracıdır: "Arzularından ve haklı amaçlarından geriye kalan bu çorak ülkede, artık hiçbir adil şiddetin olmadığını görebiliyor. Sadece şiddet var. Aklımıza getirdiğimiz an bizi öldürüyor" (Yuknavitch, 2018, s. 129). Jean de Men Dünya'ya miras bıraktığı şiddeti CIEL'e de götürmüştür: "Savaş çocuklarını istila edip mahvetti, sonra da öyle bir yekpare şiddet ve güce dönüştü ki kendini göstermek için mevziden çıkıp yerden yükseldi. Bir tanrının yapacağı gibi. CIEL. Ve insanların var olduğu zamanların bütün savaşlarından daha fazla kan döküldü" (Yuknavitch, 2018, s. 135). Dünya'yı bir enkaz hâlinde geride bırakırken gücünü şiddetten alan Jean de Men, geride kalanları yok etmek ve Dünya kaynaklarından kalanları sonuna dek sömürmek için yine aynı şiddete başvurmuştur. Dolayısıyla tıpkı "Kassandra Damgası"ndaki gibi gücünü ispat etmek ve bunu sürdürebilmek için "kiralık rahme" ve bunu elde edebilmek için şiddete ihtiyaç duyan bir diktatör olarak bu Dünya'nın, CIEL'in ve kendisinin sonunu getirmiştir. Şiddetle yarattığı büyük kıyamet, kendi küçük kıyametine mal olmuştur. Aynı durum sistemin kurbanı olan Filofey için de geçerlidir.

İçinde bulunduğu durumu kaldıramadığından kendisini uzayın boşluğuna bırakmış, küresel boyutta yarattığı büyük kıyamet, kendi küçük kıyametinin hazırlayıcısı olmuştur.

SONUÇ

Modern ve popüler alanda kıyameti bulmak için uzağa bakmaya gerek yoktur. Terimin mitik, tarihsel ve teolojik anlamları bir kenara bırakıldığında bilinçli ya da bilinçsiz kıyametin dünyanın sonunu getiren bir olay, bir eylem ya da oluşuma atıfta bulunduğu iddia edilebilir. Bu tür konuları ele alan edebî eserler ve filmler içerik açısından kıyamet olarak adlandırılabilir.

Eserlerde Dünya'nın sona nasıl sürüklendiği tek bir yönden değil politik, sosyal ve ekolojik olarak bir bütün hâlinde ele alınmış ve her birinin bir diğerini tetiklediği gözlemlenmiştir. Dünya tüm bu sonlara karşı kırılgan bir yapıdadır. İki eserde de bütün bozulmaların ve sonun kaynağı olarak insan ve eylemleri gösterilmiştir. İnsan hayatının merkeze alınması, daha iyi yaşam şartlarına sahip olmak, savaşları, doğanın tahribatını ve sosyal yaşamdaki bozulmaları beraberinde getirmiştir. Tüm felaketler temelde insanlık durumunun sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra olumlu olarak görülebilecek teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin kötüye kullanılması sadece bugünü değil geleceği de kötülük anlamında ipotek altına almaktadır.

İki eserde de kıyametin çift karakterli yapısına rastlanılmıştır. Bir taraftan felaket, şiddet ve yıkıcılık açısından distopik bir gelecek tasavvur edilirken öte yandan suçluların cezalandırılması, adaletin yerine getirilmesi gibi ihtiyaçların karşılanması daha ahlâkî bir toplum yaratmaya dair inançları diri tutmaktadır. Ayrıca kötülerin işledikleri suçların hesabını vereceklerine dair umutlar, bir kahraman ihtiyacına duyulan özlemi ifade etmektedir. Özlem duyulan kahraman eylemleriyle umut vaat etse de Dünya artık eskisi gibi olmayacaktır ve felaket engellenemeyecektir.

İki eserin kıyamet kurgusundaki ortak temalar geçmiş, doğa, şiddet ve çatışmadır. Ekolojik dengenin bozulması, iktidar mücadelesi, nüfus planlaması eserlerde her zaman var olan bir tehdit olarak tasvir edilmektedir. Doğal olmayan üreme araçları üzerine kurulmuş toplumlar, toplumsal değişim için bir tehdit olarak görülmüştür. Çökmekte olan toplumsal, siyasal ve kamusal düzen tasvirini hem uzak hem de yakın geçmiş açısından okumak, geleceğe yönelik ders çıkarmak ve önlem almak adına önemlidir.

Geçmişte yaşanan felaketlerden çıkarım yapıp bugünden hareketle geleceğe öngören ve Dünya'nın bir sona yaklaştığı varsayımından yola çıkan iki eser, herkesi ilgilendiren bu gerçek karşısında gösterilen politik ve toplumsal refleksleri sorgulamaktadır.

KAYNAKÇA

- Agnese, E. (2014). Post-apocalypse now: landscape and environmental values in the road and the walking dead, *Geographia Polonica*, 87 (3), 327-341.
- Arseven, T. (2012). Kassandra Damgası’nda kronotop kavramı, *Erdem*, 63, 47-62.
- Aytmatov, C. (2021). *Kassandra Damgası*. (Çev. F. Arıkan ve S. Arıkan). Ketebe Yayınları.
- Baudou, J. (2005). *Bilim-kurgu*. Dost Kitabevi.
- Berger, J. (2000). Twentieth-century apocalypse: forecasts and aftermaths. *Twentieth Century Literature*, 46 (4), 387-395.
- Bıyık, M. (2007). Hıristiyan eskatolojisinde dünyanın sonu kehanetleri, *Marife*, 2, 163-187.
- Bultmann, R. (2013). *Mitolojik eskatolojinin yorumu*. C. Batuk & E. Kuşçu (Der.). Rudolf Bultmann: mitoloji ve hermenötik sorunu, (ss. 175-185) Eski Yeni Yayınları.
- Chakraborty, S., Rajgaria, N., Sinha, N. & Rehana, S. (2014). Apocalyptic literature, *Journal of Research for Ug and PG Students*, 6, 48-53.
- Collins, J. J. (1984). *The apocalyptic imagination: an introduction to the jewish matrix of christianity*. Crossroad New York.
- Cook, S. L. (2003). *The apocalyptic literature*. Abingdon Press.
- Doyle, B.(2015). The postapocalyptic imagination, *Thesis Eleven*, 131(1), 99–113.
- Erhat, A. (2002). *Mitoloji sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Gibson, J. D. (2020). Stories we tell about the end of the world: (post)apocalyptic climate fiction working towards climate justice, *Paradoxa*, 31, 205-230.
- İmamoğlu, A. (2019). Apokaliptik modernizm, bilimkurgu ve mekânın sonu, *Molesto Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 12-34.
- Jabarouti, R.. & Hardev, J. S. (2014). The chrysalides, utopian transformation of the post-apocalypse, *International Journal of English and Education*, 3 (3), 444-454.
- Jameson, F. (2005). *Archaeologies of the future-the desire called utopia and other science fictions*. Verso.
- Jennings, H. (2019) Anthropocene storytelling: extinction, d/evolution, and posthuman ethics in Lidia Yuknavitch’s *The Book of Joan*, *Lit: Literature Interpretation Theory*, 30 (3), 191-210.
- Kermode, F. (2000). *The sense of an ending- studies in the theory of fiction*. Oxford University Press.
- Korkmaz, R. (1999). Cengiz Aytmatov'un romanlarında kaostan düzene ev/anne ve çevre/dünya izleği, *Bilig*, 9, 53-63.

- Linsley, B. (2019). *A sense of unending: apocalypse and post-apocalypse in novels of late capitalism*. (Scholarworks Arkansas, Ph. D.). University of Arkansas.
- Sağiroğlu, R. (2016). A compact embodiment of pluralities and denial of origins: Atwood's The Year of The Flood, *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 1 (3), 141-146.
- Sartain, A. J. (2013). Interview with Lidia Yuknavitch, *An American Book Review*, 34 (3), 15.
- Skult, P. (2015) The role of place in the post-apocalypse: contrasting The Road and World War Z, *Studia Neophilologica*, 87(1), 104-115.
- Smith, C. J. (2007). *What disappears and what remains: representations of social fluidity in the post-apocalypse*. (North Carolina State University Portal, Master). North Carolina State University.
- Tanaka, M. (2014). *Apocalypse in contemporary japanese science fiction*. Palgrave Macmillan.
- Tate, A. (2017). *Apocalyptic fiction*. Bloomsbury Academic.
- Tural, S. K. (1998). *Atatürk kültür merkezi başkanı sayın Prof. Dr. Sadık Kemal Tural'ın açış ve berat takdim töreni konuşması*. Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Yuknavitch, L. (2013). *Allegories of violence: tracing the writings of war in late twentieth-century fiction*. Routledge.
- Yuknavitch, L. (2018). *Dünyanın sonundayız*. (Çev. T. Er). Çınar Yayınları.
- Zimbaro, V. P. (1996). *Encyclopedia of apocalyptic literature*. ABC Clío.